

Lucian Nastasă, Dragoș Sdrobiș (editori),
Politici culturale și modele intelectuale în România,
Cluj-Napoca, Editura Mega, 2013, 425 p.

După 1989, cercetările de istorie culturală, mai ales cele care se referă la istoria intelectualilor și a universităților ca arii subsumate, au devenit o constantă în istoriografia românească. Treptat, se poate vorbi de apariția unor noi generații de specialiști, adesea cu pregătire și metodologie de lucru interdisciplinară (sociologică, antropologică, istorică, de științe politice), care s-au aplecat cu interes și acribie asupra domeniului.

Volumul de față, intitulat *Politici culturale și modele intelectuale în România*, editat de reputatul cercetător Lucian Nastasă-Kovacs și de mai tânărul său coleg Dragoș Sdrobiș, se înscrie în seria lucrărilor dedicate acestei teme majore. Apărută ca urmare a unui proiect de cercetare finanțat de UEFISCDI¹, cartea ia în discuție, după cum o precizează și titlul, rolul și locul intelectualilor români din perioada modernă și contemporană.

În introducere, editorii prezintă succint atât motivațiile care i-au determinat să investigheze tipologia intelectualilor autohtoni, cât și perspectivele din care au abordat subiectele cercetate. Reține atenția observația privind decalajul înregistrat, după crearea statului național (1866), dar cu precădere după apariția României Mari și chiar și ulterior, între dezvoltarea elitei intelectuale și atenția acordată de autoritățile statului unor politici sistematice de dezvoltare a culturii și educației. Așa cum sublinia Dragoș Zrobiș, „*anacronismul modelului elitist al culturii – menținut în mare măsură și în perioada interbelică de către statul român – intra în contradicție cu revoluția electorală, dar și cu liberalizarea învățământului, mai ales a celui superior. [...] Dacă în interbelic cultura devenise un factor al inegalității sociale, în comunism, cultura trebuia să fie un*

---

¹ Este vorba de proiectul PN II-ID-PCE-2011-3-1089.

liant social și fundament al totalitarismului” (p. 14). Așadar, lucrarea pe care o prezentăm analizează deopotrivă dezvoltarea, dar și abuzurile sau excesele făcute prin intermediul politicilor culturale derulate în România începând cu sfârșitul secolului al XIX-lea și pe parcursul secolului XX. Intelectualii sunt, pe rând ori chiar simultan, inițiatori, participanți și beneficiari ai acestor procese și politici. Ca urmare, ei modelează prin prezența și activitățile lor înfățișarea spațiului public românesc, intrând în concurență, adeseori acerbă, cu alte categorii socio-profesionale.

Volumul coordonat de Lucian Nastasă și Dragoș Sdrobiș conține un număr de șaptesprezece studii, grupate în trei părți distincte, intitulate *Mecanisme ideologice și intelectuale ale identității*, *Legitimarea meritocrației și a elitelor: Universitatea*, respectiv *Ideologii și modele intelectuale*. Titlurile secțiunilor definesc în fapt cele trei mari axe de cercetare pe care le-au urmărit autorii, și anume: axa etnico-socială, axa instituțională și apoi cea ideologică sau, am putea spune, chiar propagandistică. Din perspectiva conținutului textelor reunite în acest volum, putem însă distinge și alte câteva constante ale temelor examinate, căci aici sunt dezbătute structura și funcționarea unor asociații ori a unor institute profesionale și culturale (de ex. Societatea pentru Diseminarea Culturii și Științei din primele decenii comuniste), statutul intelectualilor evrei și relațiile stabilite între aceștia și majoritatea românească, relațiile intelectualilor români cu spațiile culturale externe. Aceste capitole sunt completate de asemenea de câteva studii de caz, dedicate unor personalități academice (de ex. Constantin Marinescu sau Theodor Lavi) cu destine marcate de evenimentele geopolitice ale sfârșitului de secol XIX și începutului de secol XX.

Așadar, datorită bogăției și complexității textelor antementionate, se impune o lectură conștiincioasă și totodată atentă a acestora.

Articolul semnat de Dietmar Müller – *Instituționalizarea cunoașterii sociale în perioada interbelică: Institutul Social Român și Asociația de Politică Socială (Verein für Sozialpolitik)* (p. 19-33) – se remarcă prin

perspectiva sa comparatistă. Studiul său subliniază influența exercitată de ideile Școlii istorice de Economie Națională din Leipzig, coagulată în jurul profesorului Karl Bücher, asupra unor structuri asociative din România interbelică, mai precis asupra Asociației pentru studiul și reforma socială, devenită ulterior Institutul social Român. Înființate de profesorul Dimitrie Gusti, secondat de Virgil Madgearu (ambii foști doctoranzi ai lui Bücher), aceste instituții au preluat și au încercat să aplice, adaptând la contextul național și regional, metodele științelor sociale germane. Avem așadar în față, după cum afirmă chiar autorul, o analiză critică și nuanțată a „*unei forme românești de scientizare a socialului și de profesionalizare a politicii*” (p. 29). Studiul lui Müller exemplifică în mod convingător ideea de model intelectual (cel german) translatat într-un alt spațiu geografic, social și mental (cel românesc), deschizând totodată posibilitatea unor investigații ulterioare privind confruntările dintre paradigmele științei franceze și germane în Europa de sud-est. Rămânem în tiparul culturii și civilizației germane și în textul scris de Mihai A. Panu (*Activism politic și promovare etno-culturală în rândurile minorității germane din Banatul interbelic*, p. 62-80), care acordă atenție activității șvabilor bănățeni în anii interbelici. Deși temeinic documentat, acest capitol nu se ridică pe deplin la înălțimea obiectivelor propuse în titlu, căci înfățișează extrem de succint latura culturală a comunității șvabilor, concentrându-se în schimb asupra ideologiilor care i-au animat pe reprezentanții minorității germane din Banat, și în special asupra modului în care a fost receptat aici național-socialismul lui Hitler și al acoliților săi. Pentru cititor rămân neelucidate mecanismele și criteriile pe baza cărora s-a realizat coagularea culturală și identitară a șvabilor, chiar problematica criteriului lingvistic fiind, în opinia noastră, insuficient valorificată.

La fel ca studiul realizat de Dietmar Müller, contribuțiile semnate de Grigore Moldovan (*Instituții ale stalinismului cultural românesc: Înființarea Institutului de studii româno-sovietic filiala Cluj – 1949*, p. 103-119)

și, respectiv, Zsuzsánna Magdó (*Mass Enlightenment, Atheism and the Romanian Socialist Nation: The society for the Dissemination of Culture and Science, 1949-1963*, p. 120-153) cercetează fenomenul complex al asociaționismului intelectualilor din România, oprindu-se însă cu precădere asupra perioadei staliniste. Ambele capitole reușesc să evidențieze dimensiunea ingerințelor politicilor comuniste asupra vieții cultural-științifice din intervalul 1949-1963, precum și amploarea ralierilor membrilor din lumea academică autohtonă la procesul de diseminare a ideologiei venite dinspre URSS. Știința și cultura sovietică trebuiau și au fost prezentate, a se înțelege impuse, drept „*cele mai înaintate ale lumii*”, iar principiul că lupta muncitorimii trebuia asociată cu cea a savantului a devenit treptat unul predominant (Grigore Moldovan, p. 110). Prin tematica abordată, dar mai ales datorită numelor de personalități menționate în cadrul lor, cercetările antemenționate reprezintă o contribuție valoroasă la istoria intelectualilor din primele decenii ale comunismului românesc. Metodologic însă, cele două capitole sunt sensibil diferite. Astfel, Grigore Moldovan ne propune un studiu de caz, care, deși relevant, ne oferă o imagine incompletă asupra a ceea ce a însemnat prezența și activitatea Institutului de studii româno-sovietic (ISRS) în cadrul vieții cultural-științifice din România acelei perioade. Acest studiu s-ar impune continuat, sau mai precis completat, cu analiza altor filiale locale ale acestei structuri, tocmai pentru a percepe impactul real al ISRS în remodelarea peisajului socio-cultural românesc după 1945. Prin contrast, studiul Zsuzsánnei Magdó se dorește a fi unul exhaustiv, care încearcă, și în foarte mare măsură reușește, să epuizeze întrebările privind rolul exact și funcționarea Societății pentru Răspândirea Științei și Culturii (SRSC), precum și a filialelor și subfilialelor sale regionale și raionale. SRSC reprezenta în fapt, lucru ce este foarte sistematic explicat și exemplificat cititorului, o organizație profund ideologizată, destinată formării noilor cetățeni ai socialismului și comunismului. În pofida dife-

rențelor metodologice, atât cercetarea efectuată de Grigore Moldovan, cât și cea a Zsuzsánnei Magdó se remarcă prin folosirea unei bibliografii de specialitate extinse, bazată pe lucrări europene de referință din domeniu, precum și printr-o foarte solidă documentare arhivistică.

Capitolul redactat de Veronica Turcuș (*Academia Română și politica ei culturală externă la începutul anilor '30. Raportul cu Accademia d'Italia*, p. 80-102) abordează activitatea Academiei Române din anii interbelici dintr-o perspectivă mai rar studiată la noi, anume aceea a Academiei ca actor în diplomația culturală și a relațiilor internaționale și europene. Autoarea argumentează și ilustrează convingător politica de stabilire a unor contacte personal-oficiale între savanții români și cei italieni, politică încurajată de președintele Academiei, profesorul Ioan Bianu. Adesea, susține Veronica Turcuș, astfel de legături (semi)informale au „precedat [...] sau au influențat în mod generos raporturile instituționale” (p. 99) dintre Academia Română și Accademia d'Italia în deceniul patru al secolului XX. Prima secțiune a volumului conține și un articol dedicat „modelelor” vehiculate în și de către mediul cinematografic românesc în perioada interbelică. Analiza realizată de Mihaela Grancea și Radu Șerban (*Industria și artă, etic și estetic în filmul interbelic. Câteva realități și opinii din mediul cultural românesc*, p. 34-61) demonstrează, pe baza presei de specialitate, precum și a titlurilor de filme care au fost distribuite în cinematografele autohtone, faptul că „în România, cinematograful a contat mai mult ca loisir. Deși în state ca Ungaria, Polonia, Slovacia [sic!] sau Grecia peliculele au avut o contribuție serioasă la efortul de (re)construcție identitară, în România acest potențial a fost mai degrabă neglijat [...], în România interbelică cinematograful a fost perceput doar prin prisma consumului cultural (primar) și prea puțin ca și canal de comunicare între individ și societate” (p. 61).

A doua secțiune a lucrării editate de Lucian Nastasă și Dragoș Sdrobiș se concentrează în jurul universității, al tipologiilor intelectuale

și exemplelor de conduită profesională (a se înțelege științifică) și umană oferite de instituțiile academice românești. Din cele cinci studii incluse aici, majoritatea analizează anii interbelici. La prima vedere, această predilecție pentru epoca 1919-1945 pare a oferi o imagine unilaterală, deci implicit ușor dezechilibrată, cu privire la rolul de model socio-cultural oferit de universitățile din România contemporană. De fapt, insistența asupra primei jumătăți a secolului XX susține ipoteza că perioada aceasta ascunde încă multe teme de cercetare ofertante, ilustrând totodată efervescenta ei socio-culturală și științifică. Articolul semnat de Nagy Levente (*Concursul discursurilor. Catedra de română de la Budapesta și discursul despre continuitatea daco-romană în perioada interbelică*, p. 170-209) propune cititorilor o privire inedită, „dinspre exterior spre interior”, asupra continuității daco-romane, așa cum a fost ea reflectată în discursurile și cercetările lingviștilor și istoricilor interbelici din Ungaria, Germania și România. Mai precis, studiul lui Nagy abordează un subiect semnificativ din cadrul dezbaterii privind identitatea națională românească – o dezbateră predominantă, și atât de aprinsă, în mediile intelectuale interbelice. Perspectiva autorului este una interdisciplinară, dar și una comparatistă. Astfel, el decryptează teoriile lansate în problema continuității istorico-lingvistice a românilor în nordul Dunării de către savanți precum Carlo Tagliavini, Lajos Támas, Nicolae Iorga, Gh. I. Brătianu, Paul Henry, Fritz Valjavec etc., reflectând în amănunt asupra polemicilor iscate între toți aceștia. Pornind de la argumentele folosite de fiecare dintre protagoniști, Nagy Levente concluzionează în mod nuanțat că toate cercetările legate de problemele identității naționale, deși rămân mereu extrem de legitime din punct de vedere academic, nu pot fi abordate exclusiv din perspectiva seacă, ori mai bine spus „aseptică”, a omului de știință. *„Nu faptul că nu s-a reușit stabilirea unui adevăr istoric autentic este cel mai trist în întreaga discuție despre continuitate între specialiștii maghiari și români*

[...]. Și maghiarii și românii se acuzau reciproc că celălalt nu este obiectiv și imparțial din punct de vedere științific, pentru că discursul său științific urmărește de fapt scopuri politice. Nimeni nu a avut curajul să afirme că munca omului științific nu se derulează într-un vid, ci este strâns legată de contextul social, economic și politic” (p. 203). Într-adevăr, mai ales în perioada de după Primul Război Mondial, științele socio-umane din Europa centrală și de sud-est au fost în mod frecvent influențate de reconfigurarea teritorială stabilită prin conferința de pace de la Paris-Versailles.

Tot despre rivalități, orgolii și poziții ori abordări părtinitoare este vorba și în articolul semnat de Șerban Turcuș: *Istoricul Constantin Marinescu despre Universitatea din Cluj (politică de cadre, atmosferă, programe de studiu)* (p. 228-250). Avem în față un alt studiu de caz, aici analiza fiind focalizată asupra atmosferei intrauniversitare, în speță a lucrurilor care se petreceau la Universitatea clujeană interbelică. Pe baza schimbului de scrisori dintre profesorul Constantin Marinescu și Emil Panaitescu sunt reconstituite aspecte nu prea măgulitoare, însă extrem de interesante din viața academică clujeană. Autorul pune în evidență aspecte care țin de așa-numitul „factor uman”, cel mai inefabil și mai greu de cuantificat, dar și cel mai important în bunul mers al unei instituții. Șerban Turcuș reușește astfel să explice anumite opțiuni de carieră ale istoricului Constantin Marinescu, dovedind încă o dată, dacă mai era nevoie, relevanța corespondenței, și în subsidiar a memorialisticii, ca surse în cercetarea istoriei universităților. Tocmai de aceea nu putem să nu remarcăm și să nu deplângem absența din studiul lui Turcuș a oricăror precizări metodologice legate de locul de păstrare a documentelor care i-au aparținut lui Constantin Marinescu (arhive publice, fonduri private sau familiale?).

Studentii, ca participanți și totodată beneficiari ai procesului de formare a elitelor intelectuale, reprezintă subiectul cercetărilor elaborate de Leonidas Rados, Irina Nastasă-Matei și, respectiv, Marius Cazan și

Vlad Pașca. Utilizând informații din arhivele ieșene, Leonidas Rados (*Jewish students and Jewish-Gentile relations in the University of Iași 1860-1900*, p. 157-169) creionează una dintre tipologiile intelectualului evreu care urma o pregătire universitară în România sfârșitului de secol XIX și începutului de secol XX, mai precis pe cea a studentului medicinist. Principala concluzie a lui Rados este că evreii care s-au înscris la Facultatea de Medicină de la Universitatea din Iași au reprezentat, mai ales în anii 1890-1900, trecerea de la modelul „enciclopedist” la cel al „specialistului” (p. 162-163). A doua mare idee care se desprinde din acest articol este aceea că, în pofida unor încercări timide de apropiere, ca de exemplu în cazul Societății studenților în medicină fondată în 1894, relațiile dintre tinerii români și evrei s-au înscris mereu într-un tipar tensionat, de rivalitate și conflict interetnic (p. 166-168). Textul Irinei Nastasă-Matei (*Studenții români în perioada interbelică, între educația „națională” și universitățile occidentale*, p. 210-227) arată cititorilor care au fost destinațiile predilecte de *peregrinatio academica* ale studenților români după 1918. Așa cum era de așteptat, autoarea confirmă prin investigațiile sale interesul românilor pentru universitățile, cultura și știința franceză, cel puțin în perioada 1920-1930, și deplasarea acestuia către spațiul german începând cu jumătatea anilor '30.

La rândul lor, Marius Cazan și Vlad Pașca s-au aplecat asupra măsurilor legislative prin care regimul comunist a dirijat educația societății românești în anii 1948-1964 (*Lupta de clasă la porțile facultăților. Politici de promovare socială prin învățământul superior în epoca Gheorghiu-Dej*, p. 251-279). Pornind de la măsurile adoptate de autorități, dar și pe baza unor date prosopografice și statistice, cei doi cercetători constată profunzimea transformărilor sociale reușite de comuniști, care au înlocuit selecția meritocratică a elitelor profesionale și academice cu alte criterii, motivate ideologic: „în iunie 1964, mai mult de două treimi dintre salariații cu studii superioare absolviseră învățământul superior după anul

1948. La o estimare de cel puțin 50% fii de muncitori și de țărani, licențiați după 1948 [...] putem aprecia că la sfârșitul intervalului studiat, o majoritate a populației cu studii superioare avea datele necesare pentru a susține regimul comunist condus de Gheorghe Gheorghiu-Dej” (p. 276).

Cea de-a treia și ultima parte a volumului editat de Nastasă și Sdrobiș este intitulată *Ideologii și modele intelectuale*. În fapt, studiile incluse în această secțiune sunt, cu mici excepții, dedicate doar raporturilor dintre intelectualii evrei și cei români, validând ideea construcției identitare a elitelor autohtone printr-o neîncetată competiție și comparație. Astfel, capitolele redactate de Lucian Zeev-Herșcovici (*De la ortodoxia iudaică la asimilism: Heymann Tiktin*, p. 283-294) și Silvia Mitricioaiei (*Judaism și pedagogie sionistă în opera de tinerețe a lui Theodor (Loewenstein) Lavi*, p. 378-393) ilustrează parcursul biografic a două personalități culturale iudaice. Ambele cercetări reprezintă exemple elocvente ale raporturilor de includere și excludere stabilite între mediul socio-cultural românesc și alogeni. Textul lui Liviu Neagoe (*Intelectualii români și chestiunea evreiască 1870-1910*, p. 329-348) abordează o tematică congruentă, mai exact, aceea a atitudinii scriitorilor, istoricilor și sociologilor români de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX (Slavici, Eminescu, A.D. Xenopol, Nicolae Iorga, A. Claudian) față de evrei. Autorul demonstrează că „discursul antisemit românesc de după 1870 poate fi interpretat ca parte a discursului modern asupra națiunii și definirii identității naționale” (p. 348).

Secțiunea este completată de două contribuții teoretice, aparținând celor doi editori ai volumului. Lucian Nastasă examinează problematica extrem de vastă a tensiunilor dintre intelectuali, mai exact, a conflictelor care se manifestă în mediul academic, plasându-se astfel într-un registru oarecum apropiat de cel anunțat anterior prin studiul lui Șerban Turcuș. Deși, deocamdată, violența în spațiul public este un teren investigat cu timiditate în istoriografia românească, există sufi-

ciente motive, dar și suficient material documentar, pentru a inaugura o asemenea linie de cercetare. Este ceea ce și-a propus să facă Lucian Nastasă în capitolul pe care îl semnează (*Intelectualii și violența*, p. 349-377), care, după o consistentă introducere asupra chestiunii, ia în discuție o serie de incidente în care au fost implicați de-a lungul vremii profesori universitari faimoși, precum Nicolae Iorga ori George Călinescu. În ceea ce-l privește pe Dragoș Sdrobiș, acesta aduce în fața cititorilor o analiză de ansamblu, dedicată intelectualului ca actor social al României interbelice (*O identitate disputată în România interbelică: intelectualul. Între tribulații generaționale și diferențe specifice*, p. 295-328). După o descriere a modului în care s-a structurat societatea anilor 1918-1940, Sdrobiș dezbate locul și rolul public al intelectualilor, opinând: „în România interbelică a fi intelectual înseamnă a fi creator de idei, dar mai puțin activist social” (p. 326), „intelectualul român din interbelic se exprimă liber și tot mai sentențios. Această libertate de expresie – deși uneori încălcată – devine definitorie și consacără” (p. 327).

Consacrarea *intelectualului* ca obiect de studiu științific, multidisciplinar, constituie de altfel ideea în jurul căreia s-a construit volumul *Politici culturale și modele intelectuale în România*. Cartea este, în pofida unor minore dezechilibre cronologice sau metodologice, un pariu reușit. Departate de a epuiza tema anunțată în titlu, vocile celor șaptesprezece specialiști, din generații diferite, reunite aici reprezintă tot atâtea argumente în favoarea continuării cercetărilor în domeniu. Elucidând numeroase chestiuni legate de elitele românești din ultimii două sute de ani, aceste capitole sugerează concomitent noi întrebări și ipoteze de lucru, demonstrând că istoria intelectualilor rămâne extrem de ofertantă pentru istorici, sociologi, politologi.

Ana-Maria Stan

Ion I. Solcanu, *Ioan Hudiță: istoric, om politic și autor de jurnal*, București, Editura Enciclopedică, 2015, 642 p.

Lucrarea semnată de Ion I. Solcanu creează încă înainte de a fi lecturată o serie de așteptări, pe măsura relevanței istoriografice pe care o presupun volumele de *Jurnal politic* scrise de Ioan Hudiță și publicate în ultima vreme.

Înainte de a trata în mod succint obiectivele pe care cercetarea lui Ion I. Solcanu le asumă, încercăm să înțelegem rosturile unei astfel de monografii. Fără îndoială, activitatea lui Ioan Hudiță ca om politic, precum și destinul său într-un regim totalitar conferă legitimitate demersului istoriografic. Totodată, studiul asupra vieții fostului om politic țărănist suscită reale provocări prin însăși existența îndelungată de care acesta a avut parte. Prin jurnalul său, cititorul poate beneficia de cunoașterea unor etape în evoluția societății românești, pe care nu foarte multe personalități au reușit să le parcurgă și mai ales să le conserve. Pe acest fond, inițiativa autorului este una esențială, îndeosebi atunci când ne confruntăm cu o voce a trecutului care a lăsat posterității un volum uriaș de informații cu privire la propria existență și la peisajul de epocă.

În acest mod, principalul obiectiv pe care îl formulăm, încă din debutul textului, vizează rațiunile care au stat la baza unui asemenea proiect de reconstrucție și restituție a vieții unei personalități marcante și mai ales maniera în care istoricul ieșean alege să-l situeze pe Ioan Hudiță în galeria marilor oameni politici ai secolului XX. Ion I. Solcanu pleacă, în propria analiză, de la modelul lăsat de fostul lider național-țărănist. Personajul principal este un exemplu de succes prin ascensiunea socială, de la origini modeste, până în fruntea elitei politice interbelice, dar are și un destin tragic, trecând din mediul academic în temnițele comuniste.

Lucrarea este echilibrat structurată, fără discrepanțe notabile între cele patru părți care o alcătuiesc. De asemenea, imaginea omogenă asupra temei și personajului indică o bună cunoaștere a tipurilor de surse utilizate de către istoric.

În prima parte, predomină informațiile provenite din documente găzduite de Arhivele Naționale ale României (București, Iași), precum și cele din *Jurnalul politic* al lui Ioan Hudiță. În schimb, cea de-a doua parte, dedicată în linii generale activității omului politic național-țărănist, își fundamentează analiza pe dezbaterile parlamentare, valorizând intervențiile sale de la tribuna Adunării Deputaților. Apelul la documentele de arhivă se reduce aici semnificativ, istoricul preferând să se mențină în limitele peisajului creionat de I. Hudiță în jurnalul său. În partea a treia a lucrării, cercetarea se bazează, inevitabil, pe sursele existente în Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității; autorul este, de altfel, nevoit să se bazeze pe acest tip de izvoare, din moment ce jurnalul personajului politic se oprește în ultima fază a tranziției către regimul comunist. În fine, cea de-a patra parte, așa cum sugerează chiar titlul („Ioan Hudiță, autor al *Jurnalului politic*”), îl „blochează” pe istoric în paginile scrise de Ioan Hudiță. Ar fi fost utilă, la final, existența unei bibliografii, pentru ca cititorul să-și facă o imagine mult mai clară asupra surselor utilizate, dar și a scrierilor speciale consacrate temei.

Revenind la conținutul propriu-zis al lucrării, în prima parte istoricul prezintă, în detaliu, ascendenții și familia lui Ioan Hudiță, mai degrabă într-o manieră biografică decât într-una contextualizată. Este preferată o structură fragmentată a informației, în detrimentul axării pe un fir central, cu scopul de a reliefa anumite particularități ale originilor sociale cu efecte în parcursul lui I. Hudiță. Efortul autorului de a schița portretul unei familii numeroase indică o preocupare atentă îndreptată spre cunoașterea ascendenților și a fazelor primare care au permis

deschiderea drumului unuia dintre fiii satului către studiile superioare în străinătate. Fără îndoială, alături de memoria locală ce a supraviețuit timpului, informațiile noi aduse de Ion I. Solcanu, pe baza izvoarelor, nu fac decât să contureze mai clar locul central al unei familii cu origini transilvănene în localitatea Bogdănești (județul Baia).

Din punctul de vedere al informațiilor, Ion I. Solcanu se remarcă prin efortul de a reda traseul personajului, având ca referențial etapele educaționale. Cele mai multe considerații fac referire la anii studiilor universitare din Iași. Mărturisim că interesul nostru s-a concentrat mai ales asupra manierei în care istoricul își construiește demonstrația științifică în jurul tuturor celor 18 volume lăsate de Ioan Hudiță, sau, mai curând, asupra metodei utilizate în vederea punerii în valoare a acestor surse. Capitolul dedicat studiilor rămâne o recompunere a mediilor în care se formează din punct de vedere intelectual.

Ambiția specifică unui tânăr cu origini transilvănene, precum și conștientizarea unei condiții sociale dificile, joacă un rol determinant în construcția unui model local ce cunoaște calea studiilor superioare. Relevante ni se par îndeosebi informațiile referitoare la etapa în care tânărul urmează specializarea la Sorbona. Poate și prin prisma volumului considerabil de surse, reperul central în jurul căruia istoricul construiește demonstrația este participarea la concursul pentru ocuparea catedrei de Istorie modernă și contemporană, desfășurat în anii 1930-1931. În acest caz, autorul preferă să se mențină pe linia adoptată de I. Hudiță în propriul jurnal, tânărul conferențiar al Universității din Iași considerându-se o *victimă* a grupului coalizat în jurul contracandidatului său, transilvăneanul Andrei Oțetea. S-ar fi convenit ca analiza referitoare la acest episod relevant din viața personajului, invocat ulterior în numeroase momente, să beneficieze de o problematizare ceva mai fermă, care să nu-l regăsească pe I. Hudiță doar într-o postură defensivă. Alianțele realizate de tânărul conferențiar (precum cea cu Gorge Pascu)

explică numeroase luări de poziție împotriva sa, în contextul desfășurării concursului, dar mai ales după extinderea conflictului cu rectorul Traian Bratu și cu Ioan Botez, acesta din urmă fiind decan al Facultății de Litere și Filosofie.

Contextul suspendării „abuzive”, așa cum o consideră Ion Solcanu, este tratat mai curând într-o manieră episodică, ce dorește să-l prezinte pe I. Hudiță ca pe o victimă a intervențiilor adversarilor săi din Facultatea de Litere și Filosofie la nivelele superioare ale guvernului. Angajamentele partizanilor tânărului conferențiar, sau chiar corespondența acestuia, reprezintă fundamentul demonstrației. Trista experiență universitară de la Iași a fost urmată de etapa în care țărănistul „lupist” a ocupat posturi de conferențiar la București până în timpul războiului.

Anii petrecuți în „capitala Moldovei” sunt expuși de către autor sub imaginea unor tentative nereușite ale lui I. Hudiță de a ocupa un post de titular la o catedră universitară, ca „localnic”, împiedicate de „eternii” adversari, fie că se aflau în persoana savantului N. Iorga (impedimentul profesional), fie a lui Traian Bratu (impedimentul politic și academic). Instaurarea regimului antonescian a acutizat procesul de marginalizare a lui I. Hudiță în mediul academic românesc, în contextul misiunii sale de secretar din interiorul formațiunii național-țărăniste. În orice caz, imparțialitatea lui I. Hudiță în raport cu politica antonesciană, verticalitatea sa politică dovedită de o loialitate manifestată față de Iuliu Maniu și respectul pentru propria profesie constituie repere de bază, utilizate de istoric în descrierea relațiilor academice ale lui I. Hudiță. Mergând mai departe, considerăm că analiza asupra *istoricului* Ioan Hudiță nu poate fi restrânsă la însemnătatea ocupării unui post într-o catedră universitară, ci ar fi meritat și o abordare îndreptată către dimensiunea preocupărilor istoriografice, ideile și influențele profesionale în interpretarea trecutului.

Autorul tratează într-o manieră mai degrabă secvențială unele momente pe care le considerăm esențiale în activitatea lui Ioan Hudiță, cum ar fi orientarea către viața politică, în detrimentul unei cariere universitare „stopate” de o bună parte a universitarilor din Iași. În aceeași măsură, ne-am fi așteptat la prezentarea rațiunilor pentru care un intelectual își proiectează orizonturile către un nou spațiu, cel politic, în ciuda unei pregătiri profesionale frecvent invocate atât în lucrarea lui I. Solcanu, cât mai ales în *Jurnalul politic* al lui I. Hudiță.

Întâlnim pagini întregi în care istoricul creditează profilul psihologic pe care însuși personajul analizat și-l creionează în propriul jurnal. Existența unor note memorialistice, sau a unor însemnări zilnice, conferă, de regulă, o serie de avantaje în cercetarea unei personalități istorice. Observăm, totodată, și capcanele pe care acest tip de izvor documentar le aduce prin densitatea unor imagini trecute printr-un filtru subiectiv.

Cea de-a doua parte a lucrării urmărește „Orizontul politic” al lui Ioan Hudiță, pus chiar de către personaj sub semnul impedimentelor în cariera universitară. Demersul lui Ion I. Solcanu confirmă un traseu intelectual complicat al „tânărului sorbonard”. El a fost nevoit să opteze pentru mult mai atractiva viață politică românească, după eforturile depuse în prima parte a anilor '30 în direcția unui dublu statut social, atât de frecvent întâlnite în cazul tinerilor de formație umanistă: universitar și om politic. Identificăm preocuparea autorului de a explica comportamentul lui I. Hudiță, atât în anii de deputat, cât mai ales în raport cu instituțiile cu rol de poliție politică (Siguranța, Securitatea).

Calea către notorietate politică primește influențe, în mod inevitabil, și din statutul social a lui Ioan Hudiță. Postura de „fiu al satului” ajuns pe culmile succesului este transformată într-un izvor important de popularitate. Originea socială lipsită de privilegiile unui statut favorabil în societatea românească, activitatea într-o formațiune politică plasată

mai degrabă în stânga spectrului politic, precum și contextul în care țărănistul activează ca deputat îl recomandă ca un veritabil spirit democrat. Instaurarea unui regim de autoritate monarhică și venirea marelui Ion Antonescu la conducerea statului încurajează, încă o dată, modelul omului politic rezistent la tentația puterii. Bineînțeles, cel de-al doilea capitol este dedicat apropierii dintre Ioan Hudiță și principalul lider național-țărănist, Iuliu Maniu, rămas epicentru al democratismului interbelic, al rezistenței împotriva exceselor dictatoriale și exponent al procesului de înlăturare totală a elitei politice în primii ani de guvernare comunistă.

Referitor la amprenta pe care I. Hudiță a lăsat-o în viața politică internă, istoricul își axează câmpul de analiză asupra activității omului politic țărănist în cabinetele Constantin Sănătescu și Nicolae Rădescu, ca ministru al Agriculturii și Domeniilor.

După instalarea unui guvern pro-comunist, imaginea lui I. Hudiță se apropie de tipul angajat împotriva tendințelor de bolșevizare a României. Prin intervențiile în dezbaterile politice purtate în anii de tranziție către regimul totalitar, personajul își conturează un portret specific omului politic solidar cu problemele economice existente în rândul societății românești. Penuria și foametea extinsă, cu precădere în spațiul rural, reprezintă liantul dintre realitățile sociale și discursul politic al lui Ioan Hudiță.

Raporturile cu comuniștii, precum și tentativele noii conduceri politice de a-l atrage pe I. Hudiță, informații furnizate îndeosebi în jurnal, nu au fost demonstrate și confirmate de către istoric prin apelul la surse documentare. Considerăm că însemnările lăsate posterității, atât cu privire la biografia sa, cât mai ales prin schițarea unui cadru al vieții politice și universitare românești într-un interval de timp dominat de regimuri dictatoriale, ar fi putut reprezenta pretextul unei sondări mai aplicate. Considerăm că autorul ar fi putut insista mai mult pe imaginea

lui Ioan Hudiță ca actor în miezul unor contexte politice, analize sprijinite de surse care să confirme sau să contrazică legitimitatea propriilor percepții trasate în jurnal.

Soarta tragică a omului politic țărănist exercită o influență directă asupra autorului. Pentru perioada petrecută de personajul său în regimul comunist, Ion I. Solcanu își fundamentează cercetarea pe arhivele CNSAS, abordare „clasică” pentru personalitățile politice care au devenit victime ale represiunii comuniste. Analiza se axează pe impediamentele puse de autoritățile comuniste, după anii petrecuți în închisoare, atât în viața profesională, cât și în privința reintegrării sociale. Datele inedite legate de viața privată a unui membru marcant al PNT într-un regim totalitar reprezintă o contribuție semnificativă pentru cunoașterea personajului. Alături de *Jurnalul politic*, dosarele întocmite de Securitate constituie izvoare de primă importanță în creionarea destinului unui om politic în regimuri antidemocratice. Paginile scrise de Ion Solcanu referitoare la „reîntâlnirea” lui I. Hudiță cu universitarii în faza în care foștii adversari, precum A. Oțetea, deveniseră între timp „dirijori” ai istoriografiei *dezghețului* comunist, reprezintă puncte esențiale în analiza despre raportul existent între regimul comunist și intelectualii trecuți prin sistemul carceral și care căutau reintegrarea socio-profesională.

Reconstituirea itinerarului carceral, pe o bază documentară oferită de arhivele Securității, raporturile cu ceilalți membri ai familiei și indiciile unui comportament specific pentru un om politic „slobod la gură”, așa cum îl consideră istoricul, reprezintă fazele predominante ale cercetării realizate în partea a treia a lucrării. În același timp, sunt aduse la suprafață informații prețioase ce propun o etapizare a tentativelor Securității de a-l utiliza pe Ioan Hudiță după cei opt ani petrecuți în închisoare, mai precis în intervalul 1956-1961, care delimitează cele două arestări ale fostului țărănist. Obiectivele instituției erau „clasice” pentru

o țintă cu importanță, precum un membru marcant al PNT: raportarea față de propriul trecut politic, imaginea sovieticilor atât în perioada anterioară instaurării regimului comunist, cât mai ales în contextul imediat următor.

Ultima parte a lucrării, „Jurnal sau memorii”, debutează cu o serie de interogații interesante pe care autorul le formulează cu privire la manuscrisele lăsate de Ioan Hudiță „viitorului”. Sunt realizate câteva comparații utile, spunem noi, cu alte note memorialistice, în scopul de a reliefa inclusiv unele puncte de slăbiciune ale textelor scrise de Ioan Hudiță și plecând de la particularitățile acestei specii literare.

Investigațiile merg mai departe, chiar până la punerea sub semnul îndoielii a unor relatări sau evidențierea lipsei de veridicitate a acestora. Intervențiile, de altfel foarte probabile, ale autorului de *Jurnal politic* în rememorarea unor momente pe care le-a trăit ridică mari semne de întrebare cu privire la verticalitatea politică pe care I. Hudiță o sugerează în „opera” sa (p. 457-458). În fine, autorul monografiei tranșează într-o ultimă fază valoarea științifică a oricărei viitoare abordări asupra personalității lui Ioan Hudiță, considerând că volumele editate de către ginerele său, Dan Berindei, rămân cea mai relevantă contribuție la cunoașterea personajului. Din anumite puncte de vedere, tindem să fim de acord cu autorul.

Treptat, tentativa de tratare critică a *Jurnalului politic* se rezumă la elogii aduse istoricului Dan Berindei, urmate de realizarea unor portrete universitare (George Călinescu, Gheorghe Brătianu etc.) pe baza scrierilor lui Ioan Hudiță. În privința unui subcapitol intitulat „Imaginea minorității israelite din România în anii celui de Al Doilea Război Mondial și ai instaurării dictaturii comuniste”, am fi preferat ca istoricul să insiste și pe unele intervenții în spațiul publicistic, care să confirme datele din jurnal. Rezumându-ne doar la jurnal, ne este dificil să reperăm o atitudine clară a omului politic față de comunitatea evreiască.

Informațiile existente în jurnal indică mai degrabă prezența unor personaje cu această origine în sfera de relații politice a deputatului țărănist, aspect care nu definește în termeni clari o anumită atitudine.

În registrul limitelor pe care cartea le prezintă poate fi integrată și tratarea într-o manieră episodică a unor intervale dificile în care Ioan Hudiță se regăsește ca actor politic, precum anii războiului sau primii ani postbelici. Volumul considerabil de informații pe care jurnalul îl furnizează îl determină pe autor să urmărească atent doar firul central, perspectivele de fond fiind rareori semnalate. Dificultățile metodologice, alături de o prea firavă distanțare critică a autorului, creează cititorului impresia că lecturează o variantă restructurată a însemnărilor politicianului țărănist. Faptul că autorul nu este familiarizat cu tipul de abordare asupra epocii se observă prin apelul frecvent la fragmente de text, provenite fie din documentul de arhivă, fie din volumele *Jurnalului politic*. Considerăm că unele descrieri introduse de autor în text, cu referire la natura regimului antonescian sau imaginea structurilor comuniste din primii ani postbelici, reprezintă direcții de care istoricul s-ar fi putut dispensa. Ori, în cel mai bun caz, acestea ar fi putut reprezenta un punct de pornire care să-l orienteze pe istoric către alte fonduri de arhivă.

În linii generale, Ion Solcanu respectă profilul pe care însuși Ioan Hudiță și-l creionează în propriul jurnal. Mai mult, nu face decât să confirme, ca voce a posterității, rolul semnificativ al „istoricului, omului politic și autorului de jurnal” atât în viața politico-diplomatică a României, îndeosebi în intervalul 1938-1946, cât și ca personalitate ce a lăsat în urmă o imagine lucidă a unei etape complicate din istoria modernă a românilor. În aceeași măsură, nu excludem nici contribuțiile aduse prin apropierea de cauzele și consecințele activității politice a lui Ioan Hudiță. Pe de o parte, ne referim la tentativele „tânărului sorbonard” de a-și proiecta o strălucită carieră universitară, urmând ca

angajarea politică să-i complice o mare parte din etapa maturității omului politic, care se confundă cu anii petrecuți în închisorile comuniste, precum și cu inerenta prezență ulterioară a structurilor represive în viața fostului țărănist.

Finalmente, eforturile laudabile depuse de istoricul Ion I. Solcanu deschid perspective noi de analiză referitoare atât la personalitatea lui Ioan Hudiță, cât și în direcția unor viitoare abordări dedicate parcursului elitei politice interbelice, de la democrație la totalitarism. În aceeași măsură, inițiativa îndreptată spre cultivarea unor modele în comunitate definește implicarea activității academice în slujba unei cunoașteri menită să mențină vie raportarea la trecut.

Marian Hariuc

Livia Ciupercă, *Oreste Tafrali. Uitare-n neuitare*,
Iași, Editura StudIS, 2015, 425 p.

Monografia scrisă de Livia Ciupercă¹ se dorește a fi un omagiu adus lui Oreste Tafrali, la 140 de ani de la nașterea sa (14 noiembrie 1876, Tulcea – 5 noiembrie 1937, Iași). Construită în 16 capitole notate de la I la XVI, alături de 15 anexe, bibliografie și index, lucrarea este însoțită de numeroase ilustrații. Încă din primele rânduri, autoarea declară că prin inițiativa sa editorială intenționează să-l readucă în atenția publică pe Oreste Tafrali, întocmind „o primă carte complexă, deloc completă, deloc lină, cu spinoase urcușuri și coborâșuri, despre omul și creatorul Oreste Tafrali, printr-o oglindire firească a epocii sale” (p. 11).

Lucrarea poartă cititorul prin întreaga existență a lui Oreste Tafrali. Începând chiar din primul capitol, intitulat „Traiect existențial”, putem identifica date biografice și genealogice ale celui în cauză, autoarea încercând să lămurească neconcordanțe apărute în diverse scrieri privind liceul absolvit de Tafrali și dacă numele este Orest sau Oreste (p. 18). Capitolul al doilea, denumit „Travaliul unei biblioteci”, este o paranteză în parcursul și prezentarea biografică, Livia Ciupercă prezentând detalii cu privire la modalitatea în care Oreste Tafrali și-a constituit biblioteca personală, titlurile pe care le conținea aceasta, care era valoarea ei și unde mai pot fi găsite astăzi exemplare din acele volume.

Încă din primele pagini își fac loc afirmații critice, dar și invitații la reflecție, autoarea susținând că „eventual, poate cineva ar dori să-i dedice un studiu amplu, atotcuprinzător”. Din păcate pentru cititor, nu precizează la cine se referă sau de la cine are aceste așteptări. Speram ca tocmai prin apariția acestui volum Livia Ciupercă să realizeze o

---

¹ Absolventă a Facultății de Filologie din cadrul Universității București, membră în mai multe societăți (Uniunea Scriitorilor din România, Societatea Culturală „Junimea 90” etc.). A debutat publicistic în 1982, iar editorial, în 1996 (v. Livia Ciupercă, *Oreste Tafrali...*, p. 423-424).

radiografie a întregii activități a lui Oreste Tafrali, care să umple golul istoriografic identificat anterior. Speranțele noastre au fost, însă, repede spulberate și entuziasmul întâlnirii cu un subiect de interes major a scăzut treptat pe măsura parcurgerii textului. În ansamblu, lucrarea cuprinde numeroase informații, însă mai toate deja publicate, ineditul cercetării fiind principalul sacrificat.

Semnalăm și aspecte care îngreunează lectura cărții: nu există un parcurs cronologic al vieții și activității lui Oreste Tafrali; lipsește citarea surselor în cazul utilizării citatelor, iar atunci când acestea există, sunt așezate în text între paranteze după un sistem propriu de citare, incomplet; autoarea înclină spre un stil tânguitor și metaforic în compoziția frazelor, fără a analiza comportamentele și faptele în mod obiectiv pe parcursul narațiunii; prezența în text a expresiilor: „măria sa, Internetul și informațiile pe care le oferă acesta” ar trebui evitate, fiind suficientă trimiterea către link-ul accesat; autoarea scrie: „sursele sunt Wikipedia și Enciclopedia Cugetarea, plus fișierele BCU Iași, plus dosarele D.J.A.N. Iași” (p. 31). Dar care dosare, care fișiere, rămâne să aflăm, poate, la ediția a doua. Autoarea preferă să-l prezinte pe Oreste Tafrali prin prisma povestirilor contemporanilor, selectate astfel încât să-i creeze personajului său o imagine perfectă, ireproșabilă. În același timp, tonurile mai închise ale biografiei și personalității sale sunt retușate de autoare și aspru criticate, chiar dacă ele veneau de la mari personalități ale vremii, precum Nicolae Iorga. Portretul conturat astfel nu este obiectiv și nu există echilibrul și contrastul atât de omenesc, în fond.

Textul este greoi și firul logic greu de urmărit din cauza prezențelor de cărți și site-uri, inserate fără o analiză prealabilă sau contextualizate în raport cu subiectul monografiei, lăsând impresia unei însăilări nereușite (p. 113). Și alte divagații și-ar avea locul în notele de subsol; așa ar fi referirile biografice la Pimen Georgescu (p. 114),

Episcopul Teotim (p. 115), Meletios Sirigos (p. 138-139) etc., sau parantezele prea lungi, care distrag atenția de la firul narativ principal.

Din punct de vedere editorial, lucrarea este întocmită precar și parcă în grabă. Pe lângă greșelile repetate de editare și ortografie², întâlnim și inconsecvențe; de exemplu în capitolul XIII, „Arta și Arheologia”, care are rolul de a prezenta revista publicată de Oreste Tafrali între 1927 și 1936, autoarea face repetate greșeli. În text, la p. 8, p. 36, p. 155 o numește revista *Artă și Arheologie*, iar la p. 268, p. 277, p. 281 și p. 284 *Arta și Arhitectura*. Sunt scăpări aparent minore, dar neadmise în cazul unei lucrări care se dorește a fi temeinic construită. Iarăși, notele nu sunt aliniate și sunt scrise pe fugă³.

Poate un timp mai îndelungat acordat cercetării unui subiect atât de generos ar fi fost de ajutor pentru constituirea unei monografii dedicate unei personalități complexe precum cea a lui Oreste Tafrali. Și, în orice caz, precaritatea surselor pentru fundamentarea unor analize din cuprinsul lucrării reduce substanțial din consistența textului.

Unele teme, direcții merită completate. De exemplu, datele referitoare la fratele lui Oreste Tafrali. La p. 41 și 136 apar câteva informații despre un așa-numit „S. Tafrali”, care lucra la Paris ca „traducteur-juré près du tribunal de la Seine, à Paris”, pregătind, în același timp, un mare dicționar al limbii grecești bizantine și moderne. Autoarea se rezumă să preia o informație din *Revista Critică*, fără a aprofunda documentarea, care ar fi relevat că S. Tafrali era, de fapt, „Georges S. Tafrali”⁴, născut la

---

² Nu aș mai fi menționat neapărat și aceste erori, dar sunt stridente: p. 13: „Monitorul Oficial”; p. 34: cursuri universitate; p. 43: Tzagara în loc de Tzigara; p. 93: conservă a mostră; p. 108: citat copiat greșit: se contată; p. 109: Constantinopol; p. 122: activitatea al unui; p. 123: dictatorul în loc dictonul; p. 159: Oreste Tafra etc.

³ La p. 144, nota 3 este nealiniată și plină de erori: „Fundația Caroli I”, „revue internationale...” scris cu minuscule etc.

⁴ Găsim această informație despre Georges S. Tafrali în *École Pratique des Hautes Études. Section des sciences historiques et philologiques. Annuaire 1913-1914*, în lista alfabetică a elevilor și auditorilor constanți ai cursurilor în timpul anului școlar 1912-1913: <http://>

Tulcea (România) la 16 decembrie 1859, și nu așa cum bănuiește autoarea că s-ar fi numit, Simion sau Spiridon.

Pentru cel de-al X-lea capitol, „Muzeul de Antichități”, autoarea semnaleză sursele documentării: „răsfoind bogata arhivă, conservată la D.J.A.N. Iași, deopotrivă lecturând studiul (compendiu), **Muzeul de Antichități** (Institutul de arte Grafice N.V. Ștefăniu, Iași, 1935)”; din păcate, însă, nu face nicio trimitere la articole publicate în ultimii ani. La p. 226, Livia Ciupercă face o remarcă surprinzătoare: „Astăzi Muzeul de Antichități a rămas doar o amintire, frumoasă, conservată în câteva fotografii din sălile care prezentau Colecțiile Muzeului, la 1935 (inclusiv, 1937) [...] Numai cei care au ucis muzeul nu au avut niciodată valoare de tezaur”. Pentru a nu trăi cu decepția unei distrugerii ireversibile, autoarea ar trebui să știe că întreg patrimoniul Muzeului de Antichități din Iași se află astăzi conservat la mai multe instituții din Iași sau din București.

În sfârșit, monografia întocmită de Livia Ciupercă se încheie cu o sumară bibliografie și cu un indice de nume organizat pe capitole (nu alfabetic sau cronologic, așa cum cer toate normele; unele nume se repetă în mai multe capitole, iar cel al lui Oreste Tafrali apare doar în indicele pentru primele capitole). Privită în ansamblu, lucrarea își propune să contureze o imagine atotcuprinzătoare a lui Oreste Tafrali, însă reușește doar să condenseze în paginile sale fragmente de informații și analize, necomentate și necontextualizate. Realizează o incursiune grabită în viața unei personalități de seamă, pierde acuratețea, sare, în multe cazuri, peste documentare și nu explorează surse.

Vasilica Mîrza

Ion Didilescu, *Universitari din alte vremuri*,
Iași, Editura „Ștefan Lupașcu”, 2010, 208 p.

Ion Didilescu, absolvent al Facultății de Filosofie din București, a realizat medalioanele „universitarilor din alte vremuri” în anul 2000, însă manuscrisul a fost tipărit abia zece ani mai târziu, după dispariția sa, prin bunăvoința filosofului Dragan Stoianovici.

Lucrarea are caracter memorialistic și conturează imagini retrospective ale momentelor și persoanelor cu care autorul s-a însoțit de-a lungul vieții. Unii dintre cei evocați i-au fost profesori, iar cu alții a legat relații de prietenie sau colaborare. Ion Didilescu subliniază trăsătura dominantă a fiecăruia, încadrându-l în câte un episod din cariera sa academică. Alături de prefața în care Dragan Stoianovici îi face un scurt portret lui *Ion Didilescu, în postura de evocator* și realizează o succintă prezentare a conținutului lucrării, autorul însuși explică în câteva pagini călătoria sa *Prin lumea universitară*.

Prima personalitate evocată este un intelectual cu renume în mediul academic ieșean, filosoful Ion Petrovici, pe care autorul l-a cunoscut atât din discuțiile avute cu studenții colegi de la Iași, cât și cu prilejul unei conferințe pe care profesorul a susținut-o la Biblioteca Centrală din București. În paginile dedicate acestuia, Ion Didilescu scoate în evidență capacitățile oratorice cu care era înzestrat cel evocat, accentuând faptul că „a pronunța și a asculta discursuri rămăsese cea mai aleasă delectare a profesorului” (p. 34). Păstrând domeniul, autorul alege un alt nume cunoscut filosofiei românești, Petre P. Negulescu, fost profesor al catedrei de Istoria filosofiei de la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București. Legătura cu acesta a fost una dintre cele mai cunoscute și mai benefice pentru cariera sa academică, deoarece Negulescu i-a fost profesor și chiar îndrumător în perioada

studentiei, „cel mai productiv dintre profesorii care au ilustrat cadrele noastre universitare în aria largă a disciplinelor filosofice” (p. 40).

Șirul evocărilor continuă cu profesorul Constantin Rădulescu-Motru, de la Facultatea de Psihologie din București, căruia i se datorează înființarea unui laborator de psihologie experimentală, rămas în memoria autorului ca „singurul psiholog român ale cărui lucrări sunt ancorate într-o viziune filosofică de ansamblu: energetismul”. În paginile următoare, Didilescu își îndreaptă atenția către filosoful Nicolae Bagdasar, pe care l-a cunoscut prin intermediul psihologului I.M. Nestor, atunci când cel dintâi era secretar de redacție al *Revistei de Filosofie*.

Un alt orator pe care Ion Didilescu l-a apreciat încă de când era elev este profesorul de economie politică de la Facultatea de Drept a Universității din București, Gheorghe Tașcă. Acesta a susținut o conferință în orașul unde autorul și-a făcut studiile liceale, Roman, iar felul în care și-a expus conferința i-a atras atenția. Mai târziu, student fiind, Didilescu își amintește că la finalul cursurilor lui Tașcă, acesta își încheia pledoaria prin expunerea unor idei care „te îndemnau la muncă și creație, singurele care pot da valoare vieții” (p. 77).

Un medalion interesant este dedicat și filosofului Silvestru Găină, fost cadru didactic al Universității din Cernăuți, stabilit la Iași în anul 1940, una dintre personalitățile pe care Ion Didilescu le vizita periodic. Al șaptelea personaj evocat este Constantin Daicoviciu, profesor de arheologie și istorie antică, fost ministru adjunct pentru învățământul superior și apoi rector al Universității din Cluj. Daicoviciu a rămas în amintirea autorului ca „una dintre personalitățile cele mai prestigioase ale învățământului nostru superior după cel de-al doilea război mondial” (p. 89). Filosoful Victor Iancu este, la rândul lui, portretizat de Didilescu. Profesor de istoria literaturii universale și literatură comparată la Universitatea din Timișoara, Iancu a intrat în cercul prietenilor lui Ion Didilescu după colaborarea cu acesta la universitatea clujeană. Autorul

își amintește de Petre Botezatu, un alt profesor al Universității din Iași care i-a atras atenția într-un mod aparte. Profesor de psihologie și logică, Botezatu a rămas un colaborator de suflet al autorului pe tot parcursul vieții.

În seria portretelor realizate de Ion Didilescu se regăsesc alte două nume sonore, care s-au remarcat în domeniul pedagogiei și psihologiei românești: Ștefan Bârsănescu, respectiv Vasile Pavelcu. În paginile dedicate celor doi, sunt prezentate atât operele de bază ale acestora și caracterul lor remarcabil, cât și activitățile care au condus la dezvoltarea învățământului superior ieșean. Preocupat de limba latină și istoria antică, profesorul Nicolae Lascu se află și el pe lista celor evocați de autor. Pe lângă pasiunea pentru specialitatea sa științifică, Lascu i-a atras atenția autorului și prin dorința de a călători în scop didactic, susținând permanent ideea că o astfel de deplasare trebuia să „desăvârșească formația unui om de cultură, a unui umanist” (p. 136). Alți colaboratori cu care Didilescu a păstrat o legătură de amicitie sunt profesorii Facultății de Filosofie din București, I.M. Nestor, căruia i se datorează înființarea unui laborator de psihotehnică, și Florea Țuțugan, un cunoscut logician orientat deopotrivă spre silogistică.

Și pentru Alexandru Dima, profesor de estetică literară la Universitatea din Iași, mai târziu la catedra de Literatură universală și comparată de la Universitatea din București, autorul a avut o apreciere aparte. Lista „universitarilor din alte vremuri” se încheie cu evocarea lui Tadeusz Kotarbinski, logician polonez, și a lui Petre Cancel, fostul profesor de slavistică al Universității din București, profesori pe care autorul i-a cunoscut în urma unor colaborări științifice.

Deși Ion Didilescu afirmă că portretele nu îl satisfac, considerându-le doar „tușe de penel”, lucrarea sa, reunind medalioane dedicate unor profesori din centrele academice din țară și din străinătate (Polonia), este o inițiativă laudabilă și contribuie la cunoașterea unor

personalități care au dezvoltat învățământul superior românesc. Filosofi, logicieni, psihologi, pedagogi, istorici și economiști, aceștia sunt oamenii cu care autorul a luat contact, iar amintirile sale conturează mai bine nu doar epoci și evoluții instituționale, ci și parcursuri personale, întregind perspectivele pe care documentul de arhivă le reține în dreptul fiecăruia dintre cei amintiți.

Petronela Podovei

**Anca Filipovici, *Cărturarii provinciei. Intelectuali și cultură locală în nordul Moldovei interbelice*,
Iași, Editura Institutul European, 2015, 221 p.**

Cartea Ancăi Filipovici este la origine o teză de doctorat susținută la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca. Originea botoșăneană a autoarei și deschiderea manifestată de conducătorii dizertației, profesorii Toader Nicoară și Ladislau Gyémánt, au făcut posibilă acceptarea unei teze despre istoria nordului Moldovei la Facultatea de Istorie din inima Ardealului. În spațiul vechiului regat, mai ales, un astfel de subiect era greu de frecventat întrucât delimitările geografice regionale nu au aceleași regularități ardelenene. Însă, cu mult curaj, istoricul format la Cluj, Anca Filipovici, a separat în nordul Moldovei o regiune formată din județele Botoșani, Dorohoi și Baia, ca fiind regățene, și Suceava, Rădăuți și Câmpulung, revendicate drept bucovinene. În acest topos geografic, mai mult convențional decât cu tradiții autonome, și-a plasat autoarea demersul asupra fenomenului cultural interbelic.

La intersecția istoriei sociale și a celei culturale, autoarea și-a propus să releve specificitățile „localismului creator” din arealul desemnat. Criticul literar sibian Alexandru Dima a cultivat în anii '30 ai secolului trecut interesul pentru istoria și cultura locală. Tema potențialului creator al provinciei este una care posedă reale valențe, fiind abordată cu mai mult succes în istoriografia spațiului transilvănean. Un simplu inventar al lucrărilor despre intelectualii ardeleni arată un decalaj simțitor față de situația istoriografiei din vechiul regat. Aceasta a fost și motivația pentru care Anca Filipovici s-a oprit asupra unui subiect de istorie și cultură locală moldovenească.

Cartea este compusă din cinci capitole, inegale ca întindere și densitate analitică, dar care își justifică relevanța prin ineditul temei. Pe urmele identității cărturarului de provincie este capitolul I, în care sunt

făcute precizările necesare asupra relațiilor dintre intelectual și educație, bunuri culturale și munca intelectuală. Suportul teoretic este asigurat de cercetările istoricului francez Christophe Charle. În capitolul al doilea, sunt prezentate date despre trecutul orașelor la care se referă cercetătoarea, cu un interes aparte pentru identificarea revistelor, societăților culturale și a intelectualilor care au animat zona. Din punctul de vedere al profesiilor desemnate drept intelectuale, autoarea a mizat pe recensământul din 1930, oferind date statistice pentru domeniile: justiție, educație, administrație, armată, biserică, arte și sănătate. În capitolul al treilea, cel mai întins din carte, sunt repertoriate școlile și liceele teoretice din orașele amintite, apoi sunt făcute scurte considerații asupra populației școlare interbelice. În capitolul al patrulea sunt identificate revistele culturale din nordul Moldovei și prezentate reverberațiile acestora pentru criticii „centrali”. Al cincilea capitol conține inventarul intelectualilor din județele regățene și bucovinene din perspectiva contribuțiilor scrise în revuistica locală.

Cartea are câteva merite punctuale, dar și locuri în care analiza autoarei merită adnotată. Subiectul este unul care, fără îndoială, suscită atenția istoricilor. Autoarea a adus la lumină reviste și cercetări uitate, intelectuali locali a căror importanță în conturarea unei culturi zonale a fost determinantă. Apoi, a readus în atenția noastră cercetători din muzeele și arhivele locale, care au trudit o viață pentru redarea istoriei locale. „Indexarea” intelectualilor care au avut un rol în cultura scrisă este o reușită care a încununat efortul autoarei în arhivele și bibliotecile din Botoșani și Suceava. În lipsa studiilor de profil despre profesiile interbelice, cartea istoricului Anca Filipovici este o necesară introducere asupra intelectualilor locali din nordul Moldovei.

Pornind de la delimitarea geografică restrictivă a autoarei voi face câteva scurte considerații colegiale asupra subiectului și asupra analizei întreprinse. Lăsarea în afara zonei nordului Moldovei a orașelor

Iași și Cernăuți trebuia justificată. Fără îndoială, introducerea a două orașe universitare în ecuație ar fi complicat mult problema, însă, în opinia mea, nordul Moldovei interbelice nu poate fi trasat convențional. O discuție mai amplă asupra moldovenismului zonei, unde regăsim județe bucovinene, regățene și basarabene (vezi Hotin) trebuia făcută. Titlul și cercetarea realizată duc către impresia unor particularități deosebite într-o zonă mult mai complexă teritorial.

Cartea oferă, în unele locuri, o impresie doar de identificare a temelor de cercetare. Discuția teoretică asupra intelectualilor, inclusiv asupra criteriilor după care au fost identificați, și asupra temei centrale, „localismul creator”, nu oferă puncte solide de argumentație. La finalul cărții simți nevoia mai multor clarificări în privința juxtapunerii cercetărilor asupra liceelor și populației școlare din zonă cu cea a intelectualilor locali. Istoria învățământului secundar din perspectiva istoriei intelectualilor avea nevoie de un bagaj teoretic mai amplu și de valorificarea surselor existente (fondurile de arhivă ale inspectoratelor școlare regionale spre exemplu). Precaritatea surselor primare sau, poate, ignorarea altora mai bogate în informații a condus de multe ori cercetarea în zone închise. De altfel, atunci când descrie ambianța interbelică a zonei, autoarea revine în multe pagini la exemplul unor intelectuali bucureșteni. În lipsa monografiei școlilor secundare din perspectiva elevilor care au urmat apoi studiile universitare (vezi dosarele personale ale studenților din perspectiva registrelor matricole ale școlilor secundare), concluziile oricăror analize asupra domeniului conțin o doză de arbitrar. Puținele memorii și unele anize contemporane asupra școlii interbelice din nordul Moldovei nu pot conferi credibilitate tabloului creionat. Din punctul meu de vedere, radiografia învățământului secundar interbelic realizată în primele subcapitole ale capitolului al treilea nu este făcută de autoare pe sursele primare (legile din epocă, dezbaterile parlamentare, opinii ale profesorilor, pedagogilor). Din această cauză, Anca

Filipovici reia concluziile trasate de Carol Iancu sau Irina Livezeanu. În cazul istoriei și culturii locale, cititorul este interesat de ce este dincolo de cadrul general cunoscut în România interbelică. Din punctul meu de vedere, din perspectiva statutului învățământului minoritar existent în județele amintite, analiza mai trebuie nuanțată.

Criteriile care au stat la baza delimitării temei de cercetare meritau o discuție lămuritoare. În indexul realizat sunt inventariați intelectualii publici ai zonei, care pot fi reperați prin preocupările aferente „mesei de scris”. Relevanța acestora și a revistelor locale nu cred că poate fi măsurată prin identificarea în zona de interes a lui Călinescu, Iorga, Lovinescu sau a altor autori de sinteze asupra culturii interbelice. Nu doar critica bucureșteană poate oferi indicii asupra culturii locale din nordul Moldovei, mai ales că nu este vorba de identificarea calitativă a producțiilor interbelice.

Aceste simple observații nu pot umbri efortul autoarei, care a readus la viață reviste culturale locale și a adus la lumină intelectuali provinciali uitați. Școlile secundare locale care încă nu au un patronim se pot inspira din lista realizată de autoare. „Cărturarii provinciei” este o carte care a dezvăluit celor interesați un subiect inedit și care se constituie într-o bună introducere asupra arhitecturii culturii locale din nordul Moldovei interbelice.

Cătălin Botoșineanu

Grigore T. Popa, *Jurnalul unui savant român în America*, ediție îngrijită, note și postfață de Richard Constantinescu, prefață de Dumitru Radu Popa, București, Editura Filos, 2014, 302 p.

Volumul de față editat de medicul Richard Constantinescu marchează debutul unei colecții de scrieri Grigore T. Popa. Demersul inaugural s-a concentrat asupra scrierilor din America ale profesorului care a dat numele Universității de Medicină din Iași. Patronimul așezământului obligă comunitatea academică la o recuperare mai amplă a ilustrului medic român. De altfel, pentru universitatea de medicină ieșeană istoria instituțională sau restituțiile biografice se înscriu deja într-o tradiție bine-cunoscută. Voi face în nota de față câteva precizări asupra ediției care se pare că va conduce la o publicare completă a scrierilor lui Grigore T. Popa¹. În primul rând, am în vedere faptul că s-a păstrat, din câte ne lasă să întrevădem editorul, un fond de arhivă al savantului.

Între anii 1925-1926, tânărul pe atunci Grigore T. Popa a obținut o bursă în SUA, din partea Fundației Rockefeller din New York. Universitatea din Chicago a fost aleasă de savantul român pentru a urma stagiul de pregătire. Lăsa acasă, la București atunci, soția cu doi copii și un al treilea care urma să se nască în perioada de bursă. Așadar, împlinirea vocației medicale urma să fie dublată de grijile și iubirea pentru cei de acasă. Din acest motiv, pare că în America Grigore T. Popa a fructificat fiecare clipă a periplului academic. A ales să țină un jurnal cu ce „nu trebuie uitat”. La întoarcerea în țară, de-a lungul perioadei interbelice, între 1927-1943, a publicat mare parte din notele sale în ziarul bucureștean *Dimineața*, în anul 1927, și în revista ieșeană *Însemnări*

---

¹ Asupra importanței cărții din perspectiva surprinderii societății americane interbelice s-au făcut deja observații cuprinzătoare. Vezi prezentarea cărții de față realizată de către Marian Hariuc în *Archiva Moldaviae*, VII, 2015, p. 425-428.

ieșene, de-a lungul anilor. Le-a considerat mai mult „însemnări” și nu „impresii”, nedorind să confere o notă calitativă celor constatate. Însă, așa cum vom constata, această intenție primară a fost treptat nuanțată, cel puțin în perioada ieșeană. De altfel, savantul avea experiența jurnalului ca mijloc pentru opinii și opțiuni politice sau academice².

Grigore T. Popa³ face parte dintr-o generație de medici români pentru care profesia de bază nu marca și o îngustare de orizont. Viața politică, militantismul social sau vocația literară au fost coordonatele care au dublat vocația medicală. Pentru acesta, prezența publică a intelectualului era un mod de a lua parte la eforturile de construire a unei noi societăți, fie politică, literară, sau a unui nou model de universitate. Intelectualul Grigore T. Popa s-a păstrat în liniile unui civism meritoriu pentru anii interbelici și, mai ales, pentru debutul comunismului în România.

Ediția de față reia articole din ziarele și revistele menționate, prezentate într-o notă introductivă de editor (p. 10-11). Deși R. Constantinescu menționează că a avut acces, prin intermediul fiului savantului, Dumitru Radu Popa, la unele manuscrise ale acestuia, nu știm dacă editorul a confruntat textul manuscriselor cu articolele din ziare. De menționat că doar două articole din carte sunt redată după arhiva Grigore T. Popa, păstrată de editorul cărții. Cititorul nu este astfel înștiințat dacă perioada mare de timp în care au fost publicate însemnările are un corespondent în alegerea temelor de către savantul ieșean. Altfel spus, Popa le-a valorificat dezinteresat, ca simple însemnări, sau a ales anumite

---

² Grigore T. Popa, *Din viața universitară. Amintiri, critici și propuneri*, Iași, 1922.

³ Grigore T. Popa (1892, Șurănești, Vaslui – 1948, București). Studii liceale și universitare la Iași, doctorat în 1920, apoi șef de lucrări la Facultatea de Medicină din București, între 1925-1926 bursier Rockefeller în SUA, din 1928 profesor titular la Iași. Din 1942, s-a transferat la facultatea din capitală. A fost, la nivel mondial, unul dintre creatorii neuroendocrinologiei, în domeniul căreia a făcut cea mai importantă descoperire a unui medic român, alături de cele ale medicilor Paulescu și E. Palade. La Iași, alături de Sadoveanu și Topârceanu a fost unul din animatorii revistei „Însemnări ieșene” (C. Romanescu, *Gr.T. Popa în istoria medicinei contemporane universale și în memoria școlii ieșene de medicină*, în *In memoria lui Grigore T. Popa*, ediție îngrijită de Cătălin Ciolca, Iași, Editura Omnia, 1999).

momente/evenimente politice interne drept pretext pentru comentariile retrospective asupra experienței americane. La prima vedere cel puțin, din lectura titlurilor articolelor de presă, pare că asistăm la o evoluție a temelor alese pentru publicul român, mai ales cele din anii 1938-1940. Dacă mai sunt astfel de articole din perioada stagiului american, sau dacă au fost incluse toate notele publicate, încă nu știm, lucru care oferă o perspectivă incompletă asupra contextului apariției acestei ediții. De ce Grigore T. Popa nu a publicat în întregime într-un foileton însemnările sale este cheia principală a înțelegerii scrierilor din SUA ale savantului ieșean. La 10 ani de la primele apariții din ziarul *Dimineața* ale anului 1927, Grigore T. Popa, de astă dată în calitate de redactor al revistei *Însemnări ieșene*, reia seria notelor din stagiul său american. O explicație a acestei absențe trebuie oferită, în contextul în care suntem avertizați asupra operei de recuperare a scrierilor celebrului medic.

Formația de istoric îi lipsește editorului, de aceea nu aflăm din această carte inaugurală cum a intrat „fondul Grigore T. Popa” în „Arhiva personală dr. Richard Constantinescu” (p. 10). O arhivă este, în chip firesc, și un titlu de glorie personală, cu atât mai mult cu cât vorbim de patronul spiritual al școlii medicale ieșene. Opțiunea publicării manuscriselor sau scrierilor savantului ieșean trebuie însă însoțită, în mod obligatoriu, de prezentările necesare, firești, de altfel, titlaturii de ediție. Într-o prefață consistentă trebuie avute în vedere contextul intrării în posesia manuscriselor de către editor, istoria păstrării arhivei, pierderi sau „rătăcirii interesate” ale documentelor, tipul acestora și mărimea fondului personal. Cu atât mai mult cu cât este vorba de inaugurarea unei colecții recuperatorii Grigore T. Popa, cititorul trebuia să aibă la îndemână și o biografie consistentă în paginile de început ale lucrării. În oricare alte condiții, e greu de contabilizat meritul editorial și noutatea cărții de față.

Cătălin Botoșineanu

Cătălina Mihalache, Leonidas Rados (coordonatori),
Educația publică și condiționările sale (secolele XIX-XX), Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”,
2015, 402 p.

Cercetările reunite în volumul coordonat de Cătălina Mihalache și Leonidas Rados constituie o încercare de recuperare a istoriei școlare prin intermediul, așa cum sugerează însuși titlul volumului, unor „condiționări” ale procesului educativ care au fost omise sau ocolite de istoriografia domeniului. Cartea abordează diferite aspecte ale educației publice pe care ar trebui să le aibă în vedere un cercetător a cărui preocupare de bază este istoria învățământului românesc.

Volumul cuprinde studii grupate în patru părți distincte, în funcție de subiecte comune și comparabile la anumite niveluri ale cercetării. Primul studiu îi aparține lui Arcadie M. Bodale și este dedicat școlii și învățaturii în Țara Moldovei până la începutul secolului al XIX-lea, cu un accent pe educația elementară în limba română și pe slaba dezvoltare a învățământului, ultimul aspect determinând, conform autorului, o amploare a fenomenului analfabetismului în epoca premodernă.

Al doilea text, semnat de Nicoleta Roman, surprinde particularitățile învățământului rural în perioada 1831-1848. Un loc important este rezervat contribuției autorităților la crearea infrastructurii școlilor sătești, documentele din anexe oferind informații valoroase în acest sens.

În continuare, Ramona Caramelia oferă o perspectivă preliminară asupra materialului didactic în școlile secundare românești prin intermediul transformărilor înregistrate în perioada cuprinsă între 1864 și 1914.

Petru Negură ne invită să aruncăm o imagine asupra învățământului primar rural din Basarabia interbelică, elementul central fiind constituit de ipostazele violenței școlare. Un aspect demn de reținut este

evoluția procesului pedagogic de la sistemul punitiv la instaurarea unei „violente simbolice”.

Următorul text conține un studiu de caz ilustrativ pentru educația copiilor elitei, anume educația în familia postelnicului Iancu Costache Negel (1838-1861). Dan Dumitru Iacob utilizează surse inedite, precum și materiale genealogice, reușind să schițeze caracteristicile unei educații moderne de pension.

Studiul lui Leonidas Rados urmărește traseul scolastic al viitorului istoric Constantin Erbiceanu între anii 1844-1858. Autorul se concentrează pe bazele instrucției „junelui teolog”, de la primii ani de școală până la absolvirea Seminarului Teologic de la Socola.

Cătălina Mihalache aduce în atenție un subiect inedit prin particularitatea de gen, anume *Mode și modele ale educației feminine în secolul XIX*, analizând parcursul intelectual al unor femei care au avut, la un moment dat, adevărate cariere publice, precum Constanța Dunca, Ana-Maria Callimachi, Sabina Cantacuzino și Elena Bibescu.

Marius Chelcu propune un studiu dedicat înființării și organizării unei instituții de ocrotire a copilului, orfelinatul „Procopie Florescu”. Autorul arată importanța acestei inițiative particulare de pionierat, încurajând cercetarea altor așezăminte de același tip.

Următoarele trei studii sunt reunite pe criteriul identitar. Irina Năstasă-Matei prezintă situația școlilor germane din Transilvania până la instaurarea regimului comunist, fiind urmată de Carol Iancu cu studiul său asupra Școlii israelito-române „Cultura” din Hârlău, prin care contribuie la cunoașterea școlarizării elevilor evrei și a învățământului evreiesc în Regat. De asemenea, o contribuție importantă în această direcție este adusă de Anca Ciuciu Tudorache și Felicia Waldman prin textul intitulat *Condiția și condiționările școlilor evreiești din București la sfârșit de secol XIX și început de secol XX*. Studiul conține

o sumă de constatări privitoare la discriminările, constrângerile și restricțiile întâmpinate de elevii evrei în București.

Ultimele trei studii sunt dedicate învățământului în secolul XX. Anca Filipovici subliniază raportul dintre femeie și educație, printr-o incursiune în învățământul secundar feminin. La finalul unui parcurs statistic, autoarea evidențiază câteva aspecte reformatoare care au caracterizat instrucțiunea feminină în perioada interbelică. Dragoș Sdrobiș are meritul de a aduce în discuție un subiect foarte util pentru schițarea mentalității epocii de după Marea Unire folosind, ca referință a cercetării, naționalismul. Reconstruind, în cercetarea intitulată *Despre aventură, școală și vacanță în filmele românești din perioada comunistă*, imaginile copilăriei așa cum apar în cinematografia românească din perioada comunistă, Mihaela Grancea relevă faptul că filmele pentru copii sunt mai puțin supuse presiunii ideologice.

Trebuie semnalată încercarea autorilor de a preciza o serie de noțiuni și a formula câteva probleme principale din procesul pedagogic românesc. Studiile au un aport original prin evidențierea aspectelor controversate sau ignorate ale educației publice, dorind în același timp să umple o lacună a istoriei sociale prin metodă și prin utilizarea unor surse inedite, prezentate în anexele documentare.

Alina Frunză

Nicoleta Roman (coordonator), *Copilăria românească între familie și societate (secolele XVII-XX)*,
București, Editura Nemira, 2015, 416 p.

Volumul *Copilăria românească între familie și societate (secolele XVII-XX)* este rezultatul primei conferințe naționale dedicate copilăriei românești și cuprinde un număr de paisprezece studii grupate în patru părți distincte. Prima dintre ele este dedicată imaginii, locului și amintirii, a doua reunește patru studii despre familie și lege, pentru ca următoarele trei studii să aducă în prim-plan imagini ale copiilor aflați „în grija statului și a celorlalți”. Ultimele trei texte se concentrează în jurul termenilor „a învăța, a educa, a forma”.

În primul studiu, Adrian-Silvian Ionescu ne invită să aruncăm o privire asupra portretisticii infantile de studio, pe care o situează – nu întâmplător – între statut social și artă fotografică. Sunt amintite principalele momente din viața unui copil, demne de a fi surprinse în imagini memorabile, precum și tehnicile aplicate de artistul fotograf în realizarea „icoanei duioase a copilăriei secolului al XIX-lea”.

Al doilea studiu, semnat de Luminița Dumănescu, pornește de la un manuscris ce conține amintirile unui preot din Apuseni despre anii lui de școală petrecuți la Seminarul din Blaj. Prin intermediul celor douăsprezece fragmente de viață, care servesc drept surse în recrearea unei istorii a copilăriei, autoarea aduce o contribuție importantă la conturarea imaginii copilăriei de altădată.

În continuare, Elena Bărbulescu, prin textul intitulat *Copilărie rurală contemporană. Cadre noi, perspective vechi*, pune în discuție diversitatea culturală a copilăriei, pentru ca mai apoi Andi Mihalache să ne propună o incursiune în *universul simbolic al copilăriei în literatura autobiografică românească*.

Studiul Elenei Bedreag, intitulat *Despre copii, reglementări juridice și mărturii documentare în Moldova veacurilor al XVII-lea și al XVIII-lea*, conține informații prețioase despre statutul juridic al copiilor reflectat în sursele epocii (pravile și documente), precum și despre incest, moștenire și modalitatea în care copiii erau legați de familie și stăpânire.

Demersul următor ilustrează accepția asupra copilăriei în secolul al XVIII-lea românesc, prin intermediul surselor inedite (manuscrite), urmărind traseul copilului de la stadiul de făt până la cel de învățăcel în clasele superioare. Constanța Vintilă-Ghițulescu se concentrează asupra copilăriei așa cum apărea ea în trei surse importante: în testamente, în memorialistică și în arhivele judiciare. Punctul forte al cercetării constă în sublinierea rolului tribunalelor ecleziastice în responsabilizarea părinților, contribuind în acest mod la trasarea unei adevărate politici sociale.

Având ca reper sursele demografice create și păstrate pentru Bucovina, mai ales cele pentru parohia Putna, Bogdan Mateescu aduce o contribuție importantă la studierea ilegitimității ca fenomen social și a impactului său asupra indivizilor. Prin explorarea analizei statistice autorul tratează multiplele ipostaze ale ilegitimității: ca fenomen asociat servitorilor, ca efect al inegalității accesului la zestrea părintească și ca expresie a degradării morale.

În continuare, Nicoleta Roman propune un studiu dedicat dezi-deratelor, obiectivelor și practicilor vaccinării în Țara Românească între anii 1831-1856, considerându-le părți integrante ale unei politici medicale în favoarea copilului.

Următorul studiu, semnat de Constantin Bărbulescu, se focalizează asupra a două aspecte sociale cu impact în istoria copilăriei: mortalitatea infantilă și degenerarea rasei în România la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor, analizând componenta demografică și problema rurală.

Luciana Jinga aruncă o privire asupra politicii demografice duse de regimul Ceaușescu în anii '80, punctul de interes fiind constituit de evoluția practicii abandonului și a sistemului de ocrotire în România comunistă.

Demersul lui Andrei Pippidi se concentrează asupra educației geneveze a tinerilor români, ca elevi ai lui Rodolphe Töpffer în prima jumătate a secolului al XIX-lea, având la dispoziție corespondența dintre principele Alexandru Suțu și mama sa, precum și dintre Töpffer și elevii săi.

Ramona Caramelia prezintă practicile și instrumentele punitive utilizate în școlile românești la sfârșit de secol XIX, accentuând funcția educațională atribuită pedepsei, dincolo de imaginea „oficială” a subiectului.

Ultimul studiu, cu titlul sugestiv *Mic, naiv și necesar. O istorie politică a grădinițelor de copii*, îi aparține Cătălinei Mihalache și are în centru etapa preșcolărității de-a lungul secolului XX, cu influențele pe care diferitele regimuri politice le-au exercitat asupra acesteia.

Toate aceste contribuții de istorie socială vin să încurajeze și să îmbogățească istoriografia domeniului.

Alina Frunză

